Джанні Родарі

Планета Новорічних Ялинок

Переклад Івана Дзюба

Зміст

Капітане, людина в небі

У дужках

Капітан колишній Паулюс

Планета Серена

Коник-гойдалка

Архіпси

Висадка в піжамі

Новий провідник

Чудернацький календар

Бий, ламай

Рухомі лавки

Вільна крадіжка

Слово "платити"

М'ятна гроза

"Заборонено мотати на вус"

Перемога Етельредуса

Не загилиш як слід і бляшанки

Пробудження

Хіба робот уміє плести?

Казка по телефону

Крамниця іграшок

Бажаєте стати імператором?

Крамниця новинок

Винайдення архімаслаків

Пам'ятник Маркові

Переслідування

Палац неіснуючого уряду

Прем'єр Маркус

П'ятий "Г"

Троянські коники

Тікай, Марку!

Сорок п'ятий ангар

Повернення до Тестаччо

Конвалієва пилюка

Капітане, людина в небі

— Капітане, людина в небі!

— З якого боку?

— З хвоста.

— Швидше подайте мені тринокль.

У дужках

Коли я розповідав цю історію вперше, після слова "тринокль" якийсь добродій перепитав мене:

— Гей, хлопче, ти ледь почав і вже купу дурниць набалакав. Хіба може бути людина в небі? Адже навіть діти знають, що треба казати "людина в морі". По-друге, хвіст мають лише осли. Важко собі уявити, щоб капітан командував ослом. І нарешті поясни, коли твоя ласка, що означає "тринокль". Може, це горбатий бінокль?

— Професоре, — сказав я. Це, напевне, був професор, бо штани у нього були випрасувані, а на шиї він мав краватку. У Римі всі професори так одягаються. — Професоре, бувши вами, я б не квапився критикувати оповідача так безоглядно.

— Що означає "з хвоста"? — перебив він мене.

— Розмову, яку я оце передав, — провадив я, пустивши його слова повз вуха, — відбувалася на борту космічного корабля, що летів у міжпланетному просторі. Навкруги не було ані морів, ані озер, саме чорне-чорнісіньке небо, що аж очам боляче було дивитися. Навіть не натужуючи розуму, з розмови можна догадатися, що вахтовий у світлі хвостових ліхтарів помітив потерпілого. Як його назвати за таких обставин?

Тільки "людина в небі". Розкрию вам ще одну таємницю: отой космічний корабель з причин, про які мова буде пізніше, мав форму коня, — то хіба дивно, що у коня є хвіст? Інші небесні тіла, наприклад комети, теж мають хвости. А тому хвости дістали право громадянства в космосі. Та вернімося до тринокля. Хочете знати, що це таке? Це вдосконалений бінокль з третьою трубкою, що дозволяє бачити все за спиною, "з хвоста", не обертаючись. На мою думку, це дуже корисний винахід. Приміром, на стадіоні, маючи тринокль, ви могли б уважно стежити передніми лінзами за грою і водночас задньою лінзою спостерігати за уболівальниками команди, що програє. Правда, зручно?

Професор щось буркнув під ніс, розправив колошу штанів, згадав про якусь нагальну справу і, не дослухавши оповідання, зник у нічній пітьмі. Та хай йому грець! Закриємо дужки і почнемо спочатку.

Капітан колишній Паулюс

Капітан приклав до очей тринокль і втупився в потерпілого, що плив у смузі світла від фар космічного корабля. Незабаром він сказав:

— Це не доросла людина, це хлопчик.

— Ясна річ, — озвався стерничий. — Дітям завжди кортить сісти біля вікна, отож часом вони й випадають.

Капітан усміхнувся:

— Цей хлопчик сидить верхи на коні-гойдалці. Та не марнуймо часу, вмикайте магніт.

Капітан ще не встиг стулити вуста, як кінь і вершник уже шурхнули до корабля й легенько вдарились об його корпус. Люк відчинився, і потерпілого взяли на борт.

Убраному в червону піжаму хлопцеві було років дев'ять-десять, на чоло йому нависав чубчик. І знаєте, що зробив цей хлопчина? Скочив з сідла, схрестив руки, сердито озирнув членів екіпажу, що його оточили, і, навіть не привітавшися, визивно заявив:

— Майте на увазі: я не вважаю себе вашим бранцем!

В голосі його вчувалася виразна римська вимова.

— Бранцем? — перепитав капітан, почухавши підборіддя. — Не розумію.

— Якщо ви не розумієте, то що ж казати мені.

— Сказати, наприклад, як ти звешся.

— Звати мене Марко Мілані. А вас як?

Капітан ще раз почухав підборіддя, інші члени екіпажу всміхалися й лукаво перештовхувалися поміж собою.

— Ти вцілив у найболючіше моє місце, — мовив капітан. — Ще тиждень тому мене звали Паулюс. Два роки я носив це ймення, та огидне воно мені стало, як брудна сорочка. Тому я це ім'я скинув. Але іншого, собі до смаку, я ще й досі не вибрав. Отож нині мене ніяк не звуть. Може, ти порадиш мені якесь ім'я?

Марко глянув на нього з підозрою.

— Гм, ви глузуєте. Мабуть, ваше ім'я це військова таємниця. Ну що ж, не виказуйте. Мені до того байдуже. Краще скажіть, хто тут капітан, ви?

— До дев'ятої години я, — відказав колишній Паулюс. — Ми командуємо по черзі.

— Отже, всі ви капітани.

— Серед нас є і полковники, і генерали, і старші сержанти. Звання і ранги нічого в нас не варті.

— Де?

— На нашій планеті.

— То я вгадав: ви не земляни.

Планета Серена

Марко оглянув їх уважніше, але не побачив нічого особливого: ані щупалець, ані рогів, анічогісінько. Дехто мав бороду, дехто вуса, інші були голені. Кожен мав по дві ноги, по дві руки, на руці по п'ять пальців,

ніс і вуха були на місці. Всі стояли в піжамах. Марко подумав, що, мабуть, вони саме налаштувалися спати.

— А як зветься ваша планета? — запитав Марко.

— Просто Планета та й годі.

— Може, це військова таємниця?

— Та ні. Як ви називаєте свою планету? Просто Земля. Тільки для інших планет ви вигадуєте чудернацькі назви: Марс, Меркурій і тому подібні.

— А як ви називаєте Землю? Капітан посміхнувся:

— Серена.

— Серена? Тоді я, значить, серенієць, чи, може, сереніянин. Сміха! Ось розповім про це у Тестаччо, то навіть волячі туші, що висять у холодильниках різниці, і ті зарегочуться.

— Що таке Тестаччо? — запитав колишній Паулюс.

— Ніщо. Це військова таємниця, — відповів Марко. — Серена… Ну що ж, хай буде Серена. Але мені цікаво довідатись, як я тут опинився.

— Про це тобі краще знати, — зауважив капітан. — Ти простував Молочним Шляхом, і ми виловили тебе магнітом. Нам наказали обстежити цю зону і подати допомогу потерпілим. Очевидно, про твої мандри вже стало відомо.

— Аби моя воля, то я б з Рима й носа не поткнув. Кілька хвилин тому я ще сидів у своїй кімнаті й навіть гадки не мав, що доведеться податися в мандри.

— Наше начальство своє діло добре тямить: воно знає, як із Рима сюди і назад у Рим добратися.

Коник-гойдалка

— Назад у Рим? Сподіваюсь, що колись доберуся, — сказав Марко. — Історія моїх пригод дуже коротка. Все сталося з дурного розуму, і то в мій день народження. Щоб ви знали, сьогодні мені минуло дев'ять років. Можете собі уявити, як я був прикро вражений, коли дідусь подарував мені коника-гойдалку. Спочатку я подумав: "Якщо дізнаються мої друзі, то в Тестаччо мені життя не буде". До того ж дідусь обіцяв був мені реактивного літака. А тут маєш — коник-гойдалка! З досади я мало не луснув.

— Отакої! Коник-гойдалка дуже гарний подарунок.

— Авжеж, для дітей ясельного віку. Та слухайте, що було далі. Взяв я цю шкапу, відніс у спальню й цілісінький день про неї навіть не згадував. Надійшов вечір, я вже був роздягся, лягаючи спати, аж тут побачив коня і знову розсердився. А він стоїть, наче дурень, і мовчить собі. Та ви самі на нього подивіться. Бачите, який безглуздий вираз. "Що ж його робити? — думаю. — Як мені цієї шкапи здихатися?" І несамохіть сів я верхи. Не встиг я вставити ноги в стремена, як пролунав страшний гуркіт, все мені в очах потьмарилося, забрало дух. Я зажмурився… Коли ж розплющив очі, то вже вилетів з вікна і римські дахи втікали з-під моїх ніг.

— Чудова пригода, — весело гукнув капітан колишній Паулюс.

— Та де там з біса чудова. По-перше, було страшенно холодно, а я в самій піжамі. А потім, що ж тут чудового, коли кінь-гойдалка тебе не слухається… Правда, ви теж літаєте на коні…

"Вертай назад, — кричу я йому. — Вертайся негайно на землю". Та де там! Спрямувавши свого носа на Місяць, він мчав усе вище й вище. Вигляд у нього був такий самий безглуздий, як і тоді, коли його вийняли з коробки: ті ж невидющі очі, нерухомі ніздрі, у вухах тирса. Не було в ньому нічого живого, та й тепер немає. Самі бачите: жодного квадратного сантиметра живої шкіри, жодної волосинки на мальованій гриві. Постукайте його по череву, воно загуде, мов бубон. Я відразу збагнув, що в череві немає двигуна і пропелера і на хвості теж нічого такого немає. А він усе летів і летів. Хтозна-як. Та ще й прудко летів: Земля, по-вашому Серена, перетворилася на блакитну тарілочку. Зразу я був над Землею, аж раптом опинився під нею: спочатку мені здавалося, що я лечу вгору, потім — що знижуюсь, точніше, падаю в безодню нижче й нижче, швидше й швидше. Серена стала цяточкою серед мільйонів інших цяточок. "До побачення, Риме! Нема мені вороття, — казав я подумки. — Загубився в космосі, і ніхто не знатиме, де я подівся".

— Зате ж ти побачив видовище! Неабияке видовище, га? — запитав капітан.

— Я так розсердився, що ні на що не звертав уваги. Уявіть себе на моєму місці: викрадений дитячим коником! Викрадений чотириногим з пап'є-маше. Мій тато, мабуть, перевернув догори ногами все місто, шукаючи мене.

— Навряд, — озвався капітан. — Римські годинники, якщо не помиляюсь, показують зараз двадцять три години сорок хвилин. Твої батьки гадають, що ти спиш у своєму ліжку.

— А завтра? Та не будемо про це думати. Зрештою, я розповів майже все. За хвилину я побачив перед собою щось схоже на конячку з сотнею

освітлених віконець на череві і сліпучими ліхтариками на копитах. Тоді ви мене зловили. От і все.

Вислухавши хлопцеву розповідь, екіпаж корабля щиро зареготався.

— Смійтеся, смійтеся, — бурмотів Марко. — Тільки відвезіть мене додому!

— Додому? — вигукнув капітан. — Синку мій, ти помиляєшся. Щонайбільше за дві години ми висадимося на нашій планеті. Такий наказ.

Марко підшукував потрібні слова, щоб висловити своє обурення, коли це зчинився страшенний гамір, ніби загавкали сотні тисяч розлючених псів. Стіни космічного коня затряслися.

Архіпси

— Тривога! Нас оточено! — Капітан колишній Паулюс схопив Марка за руку.

— Мерщій у мою рубку! Добре, що на нас напали до дев'ятої години, — додав він, коли вони спускалися стрімкими сходами. — Звідси, — і він розчинив дверцята, — все видно. Ми в голові коня. Дивись.

Від космосу рубку відокремлювала суцільна шиба: здавалося, стоїш на веранді високогірного готелю.

З космічних глибин мчали зграї осяйних страховищ і хвилями налітали на космічний корабель, моторошно рикаючи.

— Та вони гавкають, — мовив зацікавлено Марко. — Це пси, летючи пси. Чи ти ба!

— Це архіпси, — пояснив капітан колишній Паулюс.

— Це що — космічні кораблі, як і ваш кінь? Ворожий флот?

— О ні-ні, це страшні істоти. Бачиш, що у них править за крила? Їхні вуха. Вони крутять хвостом, як пропелером, а тому й можуть літати.

— І гавкають.

— Атож, послухай, як вони ґвалтують. Просто страх.

Один архіпес підлетів до самісінької морди коня, наче прагнув заглянути всередину. Здавалося, він гавкав і очима, й лапами, й черевом. Марко затулив вуха, але гавкіт забив йому памороки, виповнив усе тіло, аж кості затріщали.

— Дивіться! — вигукнув він.

Архіпес притиснувся мордою до шибки і вищирив ікла, наче збирався її розгризти.

— Не бійся, — мовив капітан, — скло міцне. Крім того, архіпес, що гавкає, ніколи не кусається, ти сам знаєш. Вони нас не займуть. Одначе вони дуже надокучливі, від їхнього гавкоту можна поглухнути. Єдиний рятунок від них — утеча. На щастя, наші космічні кораблі літають швидше за них.

— Простіше було б їх повбивати, — зауважив Марко. — Таким способом ви б їх здихалися остаточно.

Капітан колишній Паулюс глянув на нього здивовано:

— Повбивати? Не розумію.

— Постріляти, винищити. Хіба у вас нема смертоносних променів чи пістолетів? Невже ви нічого не запозичили з науково-фантастичних творів?

Капітан колишній Паулюс енергійно почухав підборіддя.

— Слухай-но, — мовив він, — ти вже, мабуть, помітив, що ми розуміємо твою мову і говоримо по-твоєму завдяки цьому електронному перекладачеві,— і показав на кнопку під коміром піжами. — Але, мабуть, апарат несправний або ти вживаєш нові, ще нереєстровані слова. Одне слово, я тебе не розумію. Що ж означає "вбивати"?

Марко вибухнув реготом.

— Вибачте, що я сміюся. Але ж "убивати" — це, як видно з біблії, найстаріше у світі слово.

Та колишній Паулюс уже його не слухав. Він дав у мікрофон якийсь наказ, натиснув на кнопку, повернув важіль, і за кілька секунд космічний корабель, набравши швидкості, заглибився в чорну просторінь, полишивши ззаду архіпсів з їхнім гавкотом.

Висадка в піжамі

Цієї хвилини хтось постукав у двері.

— Уже дев'ята година, — сказав колишній Паулюс. — Прибув черговий капітан. Бувай здоров.

До рубки зайшов смутний чолов'яга.

— Ну й проноза ж ти. Такого видовища мене позбавив!

— Розклад є розклад, — відповів колишній Паулюс, потираючи руки. — Іншим разом пощастить тобі. Знайомся, хлопче, це — капітан Петрус.

Марко потиснув руку чолов'язі, не спускаючи очей з найяскравішої зірки, яка швидко наближалася до корабля. Не встиг він запитати її назву, як зірка перетворилася на зеленкувату тарілку; скоро тарілка збільшилася, стала така, як м'яч, а на її поверхні замаячіли обриси континентів та морів.

"Наче падає на нас", — подумав Марко. Та вголос не сказав нічого. Петрус був зовсім спокійний, отже, нема чого боятися. Новий капітан навіть повеселішав і тепер потирав руки.

— Ми вже дома, — мовив він. — Це і є Планета. Незабаром ми повернемось і побачимо її під ногами. Зробимо навколо неї кілька обертів, щоб зменшити швидкість, і потім, з твого дозволу, сядемо.

Сталось саме так, як сказав Петрус. Тільки-но космічний корабель пірнув в атмосферу планети, як зразу стало видно. Бортові прожектори, тепер уже непотрібні, було вимкнуто.

Капітанів годинник показував дев'ять годин тридцять хвилин ранку, коли приголомшений Марко став своїми пантофлями на землю невідомої планети. Ще виходячи з коня і побачивши себе в дзеркалі, Марко згадав, що він у піжамі, і це його трохи збентежило.

Але і капітан колишній Паулюс, і капітан Петрус, і інші члени екіпажу були одягнені в піжами й не мали наміру перевдягатися. Марко вирішив, що, мабуть, мода на цій планеті інша, ніж у Римі. "Мабуть, тут пов'язують на шию краватку, коли лягають спати", — подумав він і, вже не турбуючись про свій одяг, оглянувся навкруги.

Космічний корабель злегка погойдувався на доріжці велетенського аеропорту. Це був корабель-гойдалка. Інші космічні коні нечутно то

приземлялися, то відлітали в різні боки. Марко не довго розглядався, бо якийсь хлопчина, майже його однолiток, теж чорнявий, але у жовтій піжамі, ішов йому назустріч невимушеною ходою господаря, що зустрічає гостей.

Новий провідник

— Марку! — вигукнув той за кілька кроків. — Вітаю тебе, Марку. Сподіваюся, ти добре доїхав?

Хто цей хлопчина? І звідки він його знає? Хіба їх одна мама годувала? Марко вчасно зміркував: щоб не зганьбити честі Тестаччо й усього Рима, не треба нічому дивуватися, і на відповідь щось промимрив.

— Що ти кажеш? — запитав, усміхаючись, хлопчина.

— Кажу, що доїхав добре, — буркнув Марко. — Але я не мав аніякісінької охоти їхати. Мене привезли сюди всупереч моєму бажанню.

— Чуєш, що він каже? — засміявся капітан Петрус, плескаючи Марка по плечі.

— Здорові були, колишній Паулюсе, — провадив далі малий незнайомець, звертаючись до другого капітана. — Ви вже вибрали собі нове ймення? Як мені вас величати?

— Сам не знаю! Покладу в капелюх десяток папірців з різними іменами і навмання витягну, яке попадеться. Оцей сереніянин не схотів мені порадити.

— Гаразд, ми вже йдемо, — сказав Петрус— Передаю тобі потерпілого. Він цілий і неушкоджений — ані ґудзика йому не бракує.

— Як? — обурився Марко. — Ви кидаєте мене напризволяще? Привезли сюди аж із Землі, щоб доручити цій дитині ясельного віку.

— Нічого не вдієш, — відповів Петрус. — Я корюся наказові. Бажаю тобі всього найкращого…

— Ви не маєте права покинути мене! Хто ж відвезе мене на Землю?

— Не журися, — вигукнув колишній Паулюс, відходячи разом з іншими. — Ти матимеш добру няньку.

Марко так обурився, що й слова більше не промовив. Позирнувши востаннє на екіпаж корабля і на обох капітанів, які його кинули, він глянув на космічного коня, що своїм понурим виглядом геть-чисто скидався на його власного коника-гойдалку. Нарешті Марко обернувся до хлопчика, і той відповів йому лагідною усмішкою.

Чудернацький календар

— Як тебе звати? — запитав Марко.

— Маркус.

— Та невже?

— На твою честь. Ще вчора мене звали Юліус. Мені доручено привітати тебе й супроводжувати скрізь. Я пишаюсь, що це доручення випало мені, бо дуже радий познайомитися з тобою.

— А я, — не витримав нарешті Марко, — такий радий, що ладен дати тобі в писок. Яке неподобство! Тебе хапають, не пояснивши, що й до чого, доручають якомусь малюкові, і бувай здоров! Та я вам такого чосу дам, я вам шарварок влаштую!

Обличчя Маркуса заясніло, ніби він почув радісну звістку.

— Я знаю, чого тобі бракує,— мовив Маркус. — Ходи зі мною.

І Маркус пішов не озираючись, а Марко подався за ним, — йому було байдуже, чи йти, чи стояти. Вони йшли доріжкою, проштовхуючись крізь юрбу людей, одягнених у піжами і взутих у пантофлі. Здавалося, що ці люди вийшли на власний балкон погрітися на осонні. Космічний аеропорт містився в низькій, довжелезній будівлі. Це була перша будівля, яку побачив Марко на новій планеті. Він сподівався чогось незвичайного. Та будівля була звичайнісінька, з цегли й скла. Одне тільки здивувало його: горщики на підвіконнях. Вони були схожі на горщики, в яких на Землі вирощують герань та безліч інших квітів із химерними назвами. Тільки тут у горщиках росли маленькі новорічні ялинки. Не просто ялинки, а такі новорічні, прикрашені гірляндами, штучним снігом, срібними зірками та різноколірними лампочками. "Учора був день мого народження, отже, 23 жовтня, — міркував здивований Марко. — Невже вони так зарані готуються до Нового року?"

За аеропортом починалося місто. Схоже на всі міста: будинки, вулиці, майдани. Будинків було більше низьких, аніж великих; садів більше, ніж будинків, одне слово, нічого особливого, якби — знову! — не ці недоречні ялинки.

Обабіч проспекту, що провадив до центру міста, росли нескінченні ряди ялинок, гілки рясніли срібними гірляндами, яскріли зірками, лампочками, червоними, жовтими, блакитними блискучими кульками. Одне слово, ці ялинки були прикрашені геть-чисто як новорічні.

— Пробач, — запитав Марко. — Який сьогодні день?

— Різдво, — весело відказав Маркус.

"Який-бо я дурень, — подумав Марко, — забув, що на цій планеті земний календар непридатний. На Землі сьогодні 24 жовтня, а тут, либонь, 25 грудня".

Тим часом Маркус підійшов до будівлі, яку можна було б назвати гаражем малих коників-гойдалок, вибрав собі одного коника з двомісним сідлом і запросив Марка сісти верхи.

— Ти тільки не жартуй, — попередив нащадок стародавніх римлян, що натерпівся лиха з своїм коником.

— Та годі тобі! Це ж наші роботи, вони правлять за міський транспорт.

— Щось таке як таксі? — буркнув Марко. — Але де водій? Кому, зрештою, платити?

Маркус вибухнув реготом і водночас зачудовано витріщив очі:

— Що значить "платити"? Роботи належать усім. Кому треба, тому вони служать і край.

Коник-гойдалка рушив зовсім нечутно і плавно набрав швидкість, погойдуючись у теплому ласкавому повітрі. Цієї миті Марко помітив те, що мав би давно вже помітити: сьогодні різдво, а він у піжамі, і пальці не мерзнуть! Прикликавши на допомогу свої скромні знання з географії, він згадав, що й на Землі є такі країни, де на різдво тепло, як буває в Італії у червні. Однак сумніви його розвіялися лише тоді, коли їх витіснили нові дива.

— Крамниці відчинено, — зауважив Марко.

— Вони завжди відчинені,— відповів Маркус.

— А на різдво? Маркус нічого не відповів.

"Ця планета мене страшенно дратує,— бурмотів собі Марко. — Замість таксі — коники-гойдалки, крамниці повідчинювані й на різдво. Спробуй збагнути, що до чого".

Будинки вздовж проспекту були охайні, святково прибрані, на кожному балконі, на кожному вікні стояла ялинка, оздоблена дивовижними прикрасами. Якщо все те зробив муніципалітет, то йому довелося працювати, не покладаючи рук: адже так прикрасити місто можна лише за спеціальним проектом. Дивно було бачити, що в крамницях повно людей. Чи сьогодні різдво, чи тільки переддень, а може, скажімо, 27 грудня? Адже крамарі до різдва готуються завчасно і залишають різдвяні оздоби аж до Нового року, щоб привабити покупців.

— Маркусе! — гукнув Марко.

— Чого тобі?

— Який день був учора?

— Різдво, — не замислюючись мовив Маркус. "Отже, — казав собі Марко, — я вгадав. Крамниці відчинені, то сьогодні не Різдво, воно було вчора. Ну ж бо, перевіримо".

— Маркусе, а який день буде завтра?

— Різдво. Я ж тобі вже казав.

На мить запала мовчанка.

— Як так, Різдво ж було вчора?

— Учора, сьогодні, завтра, щодня. У нас повсякчас різдво.

— Отакої! — розпачливо вигукнув Марко. — Тоді я — трамвай, а мій дідусь — шовкопряд. Та що ви мені баки забиваєте! Я вже казав, що затоплю тобі в писок, а тепер я це зроблю.

— Потерпи трохи, я тебе відвезу, куди тобі треба.

— Куди саме?

— Туди, де можна бити й ламати.

Бий, ламай

Марко не знав що й відповісти. Нарешті вони прибули. На великій площі, обсадженій височезними новорічними ялинками, здіймалася чимала будівля. На її фасаді Марко прочитав напис із метрових літер: "Бий, ламай". Над дверима висіло оголошення: "Вхід вільний і вночі і вдень".

— Тобі пощастило, — пояснив Маркус. — Палац два дні тому відбудували, і люди щойно почали його ламати. Якби ти запізнився на тиждень, то знайшов би тут самі руїни.

Залишивши коника-гойдалку біля тротуару, де вже стояв цілий ряд таких коників, Маркус і Марко зайшли в палац.

Маркус пояснив, що ідея побудувати "Бий, ламай" належить славетному астроботаніку, який жив у минулому сторіччі. Цей світоч науки, що зумів, не виходячи з хати, досконало описати рослинний світ найвіддаленіших планет, був ще й розумний батько. Якось, помітивши, що його діти виявляють непереборне бажання ламати все, до чого сягають їхні руки, астроботанік подарував їм замість іграшок сотню дешевих тарілок і полумисків.

Дітей у нього було двійко. Щоб дощенту побити цю гору начиння, потрощити його на дрібнесенькі скалки, дітлахи працювали руками й ногами від світання до смеркання цілих п'ять днів. По тій роботі вони так знемоглися, що назавжди втратили охоту до руйнування.

Батько описав цей дослід у журналах і довів цифрами, що гроші на той сплюндрований посуд стократ окупилися за наступні роки, бо діти вже не ламали ані домашніх речей, ані іграшок, ані меблів, ані підлоги, ані шибок, не псували нічого в автобусах, тролейбусах тощо.

"Чому ж, — питав він, — не застосувати цей метод у широкому масштабі? Адже не тільки дітей, а й нас, дорослих, часто охоплює нестримна жага руйнувати. Невже ми, дорослі, гірше за дітей, невже ми не маємо права дати волю своїм м'язам у той час, коли в машинах розщеплюється вугілля, і дерево, і каміння, й атом?" І так далі, і тому подібне.

Стаття видалася всім переконливою. За п'ятнадцять днів після того, як з'явилася ця стаття, серед міста вже височів палац "Бий, ламай", де все було готове до руйнації. То була багатоповерхова споруда, обставлена меблями, і всі меблі переповнені начинням та посудом, великий посуд наповнений дрібним. Усе те можна було псувати й трощити: і тарілки, і килими, і меблі, і вікна, ба навіть дах, черепицю, стіни.

У певні дні в супроводі вчителів приходили сюди діти, і їм дозволяли нищити все, що заманеться. Звісно, припрошувати їх не доводилося. Дорослі громадяни прибігали у "Бий, ламай", тільки-но їх обсідав поганий настрій, сум чи бажання сваритися.

їм, певна річ, приділяли найміцніші частини будівлі: дах, стіни, або, якщо вони бажали, то й підвалини. Щоб зруйнувати підвалини, їм доводилося гнути горба гірше, ніж єгипетським рабам на будівництві піраміди, та, зрештою, коли, вже потомившись і засапавшись, вони

кидали роботу, то відчували велику втіху і полегкість. Років десять після того їм не кортіло ані сваритися, ані брязнути додолу тарілку, коли їх лаяла дружина.

Економісти з цифрами напохваті (обчислення, проте, виконали електронні машини) довели, що "Бий, ламай" заощаджує кошти в сто раз більше за вартість знищених предметів домашнього вжитку та будівельних матеріалів. Крім того, настрій мешканців міста покращав на 28,51 відсотка. Одне слово, гроші витрачено недаремне.

Збагнувши, про що йдеться, Марко взявся до діла. У нього накопилось багато злості. Хоч він не виспався, та, почуваючись сильним, заходився трощити величезну шафу. Йому довелося добряче похекати, орудуючи сокирою, молотком і велосипедним насосом, та де є охота, там спора робота. У величезних залах навколо розлягався регіт, відлунювали удари: десь із п'ятсот дітей під наглядом учителів та батьків навзаводи трощили меблі палацу.

Години за дві Марко впорав, окрім шафи, ще вітальню й три спальні. Вийшовши з палацу "Бий, ламай", Марко втихомирився і вже не гнівався на Маркуса.

Рухомі лавки

Надворі панувала заспокійлива тиша. Марко чув тільки тихий, лагідний гомін, гомін людей, які розмовляли жваво й водночас спокійно. Коні-гойдалки — міський транспорт — плинули зовсім безгучно, мов човни по воді. Перехожі теж плинули, не ступаючи ногами: на багатьох вулицях тротуари були рухомі — досить ступити на такий тротуар, і їдь собі з одного кварталу в інший. На тротуарах стояли лавки; сідали ті, хто їхав далеко, та дідусі й бабусі, які і на цій кумедній планеті полюбляли сидіти на лавках.

"От би таку рухому лаву та моєму дідові,— подумав Марко. — А то ж йому доводиться день у день сидіти на тих дурних наших лавках, що стоять на одному місці! Яку втіху мали б римські пенсіонери, їздячи від Колізею до Джаніколо і від парку до Монте-Маріо! А якби рухомий тротуар був на площі Пантеону і якби він крутився навколо ротонди і вдень і вночі, то мій дідусь, напевно б, на ньому оселився. Бідолашний дідусь! Що ж він зараз робить?"

І тут він згадав, що саме через дідуся, який подарував йому коника-гойдалку, він опинився сам-один серед безмежного Молочного Шляху, а може, ще й далі, далеко від Тестаччо і своїх найдорожчих друзів. Злість, що була вже згасла, знову закипіла у нього в грудях.

— Я хочу їсти, — мовив він, перебиваючи Маркусові пояснення.

— От і добре. Я теж хочу. Поведу тебе в ресторан.

Вони ступили на рухомий тротуар і попливли повз крамниці, де було повно покупців. І, до речі, всі ходили в піжамах. Здавалося, тут іншого одягу не носять.

"Щоправда, піжама зручна, а пантофлі зручніші від черевиків. Та ходити весь день у такому вбранні, як на мене, непристойно. Зрештою, що мені до того: нехай собі ходять навіть у масках! То не моє діло. Адже мені тут бути недовго!"

Марко намагався неприязно споглядати дивну планету, на яку потрапив, але не завжди це у нього виходило. Він мусив визнати, що безплатні таксі й рухомі тротуари — чудові винаходи. До того ж поглянеш на новорічні ялинки, і на душі стає радісно. Та й, зрештою, повітря було тепле, ніжне, навіть духмяне.

"Ніби навесні. Здається, що ми в чарівному саду".

Але ж тротуар мчав поміж будинків, повз пишно оздоблені вітрини.

Вільна крадіжка

Раптом Марко помітив ще одну химерну річ: у вітринах не було шибок. Може, тому, що тут завжди тепло? Але ж крам покрадуть, це заохочує злодіїв до крадіжки. І ніби на підтвердження його думки, якийсь добродій, проїжджаючи на рухомім тротуарі повз вітрини овочевої крамниці, простяг руку, схопив виноградний кетяг і спокійнісінько почав кидати собі в рот ягоди. Ніхто навіть уваги на нього не звернув.

Невдовзі один поважний дідусь устав з лавки й підступив до краю тротуару, ніби готуючись зійти. Та він не сходив, а пильно дивився вперед, наче когось чи чогось очікував; коли тротуар минав газетний кіоск, дідусь сягнув рукою, схопив на ходу грубий ілюстрований журнал, глянув на дату, щоб не помилитись, а тоді вмостився на своїй лавці, насадив окуляри і, задоволений, почав читати.

"Отакої,— обурювався подумки Марко. — Поглянув навіть на дату, щоб не взяти журнал за минулий тиждень! Невже я потрапив у країну злодіїв? Маркус теж усе бачив і мовчить".

Поки вони доїхали до ресторану, сталася ще гірша пригода: той самий дідусь, який узяв журнал, знову встав — який непосидючий! — підійшов до Маркуса і, всміхаючись, попросив його:

— Ти, здається, хлопець спритний. Мені кортить закурити сигарету, та, мабуть, не дотягнуся з тротуару. Візьми її мені, прошу, в тютюновій крамниці. Там на вітрині прегарний добір сигар, я це вчора запримітив.

— З охотою, — відповів Маркус. Люди, що стояли поряд, усміхнулися.

— Але будь уважний, — кинув чоловік, який недавно підхопив з фруктової крамниці кетяг винограду. — Не бери ані надто темної, ані надто світлої.

— Дякую за пораду, — відповів Маркус. — Добре, що ви мене попередили, бо я мало розуміюсь на сигарах.

І по тій мові Маркус обернувся, бо вітрина тютюнової крамнички була вже за кілька кроків, простяг руку і схопив не одну, а дві сигари.

— Щиро дякую, — зрадів дідусь.

— Тепер ви зможете вибрати собі до вподоби, — пояснив Маркус.

— Дуже тобі вдячний, — промовив дідусь. Вибравши сигару, він поклав другу в кишеню і сів знову на лавку, на якій залишив був украдений журнал.

Маркові аж дух захопило. Коли вже попав у злодійську зграю, то краще мовчи та диш, наче нічого не помічаєш.

"Розповісти ще встигну", — подумав він.

— Ми приїхали, — оголосив Маркус.

Вони скочили з тротуару і зайшли в ресторан.

Спершу Марко не помітив нічого особливого: все як у звичайнісінькій римській їдальні. На застелених білими скатертинами столах були навіть квіти, написи на стінах запрошували перехожих: в меню ресторану є страви, що їх деінде не знайдеш.

Слово "платити"

"Сьогодні трифштекс — на короткій шпичці". "Смажені крани (холодні й гарячі)". Такі назви аж ніяк не збуджували Маркового апетиту. Але ще дужче він був уражений, побачивши меню — товстенну і важку книгу, схожу на телефонну. Якщо рахувати, що на кожній сторінці вміщалося триста назв, то в меню було зазначено принаймні триста тисяч різних страв. Наприкінці книги були чисті аркуші, на яких відвідувачі могли записувати рецепти страв власного винаходу.

"Візьміть дві пляшкові шийки, — написав якийсь Піпус, — одну негайно викиньте; другу варіть три дні, що три години додавайте п'ятдесят грамів підсмаженої тирси, равликових ріжків, варених виделок, тістечка, трістечка й шкіряного фартуха. Посипайте до смаку товченою крейдою, рінню або цвяхами.

Подавайте на стіл з дрібно покришеними велосипедними шинами. Страва особливо смачна, якщо її покропити зеленим чорнилом для авторучки".

Марко подумав, що місце такій страві — в помийниці. Але він і слова не сказав, щоб не видатися селюком, який вперше опинився у місті й нетямиться з дива.

Гортаючи далі меню, Марко подумки занотовував найцікавіші страви:

"Свинячі ноги з ключем на клямковій підливі".

"Ніжки кривоногого столу".

"Бляха по-циганському".

"Суп із фаршированою цеглою".

— А чим вона фарширована? — запитав Марко свого усміхненого супутника. — Я не хотів би, щоб вона була начинена каштановою шкаралупою чи радіолампами. Особливо мені не смакують радіолампи.

Маркуса це не збентежило.

— Фарширована цеглина дуже смачна, — сказав він. — Та я добре розумію, що наше меню тобі не по душі. А от ми призвичаїлися їсти все: залізо, вугілля, цемент, скло, дерево; перетравлюємо цвяхи, молотки, обценьки, навіть телефонний кабель. На нашій планеті все їстівне.

— Дивно, чому ж стоїть ваше місто. Як же ви не поїли будинків разом з дверима й вікнами?

— А де б нам довелося спати? На тарілках або в банках? А гостей приймати у полумисках? — засміявся Маркус і додав. — Ну як, не перехотілося їсти від такого читання?

— Навпаки, ще дужче схотілося. На тому тижні мати водила мене до лікаря, а він сказав, що в мене буцімто недокрів'я, і приписав мені пити залізо. І я мусив ковтати мікстуру, від якої вивернуло б кишки миші під час облоги Єрусалима, де, як сам добре знаєш, був страшний голод. А що тут залізо їстівне, то покуштуємо залізного біфштекса.

Підійшов офіціант. Це був робот з шістьма парами рук, убраний у білий піджак з шістьма парами рукавів.

Уважно вислухавши замовлення, він побіг і невдовзі вернувся, несучи силу-силенну тарілок. Залізний біфштекс був ніжний і запашний, мов пудинг. Марко ум'яв його за кілька секунд.

— Треба було замовити квадроштекс, — зауважив Маркус, сьорбаючи звичайнісіньку каву з персиковим варенням (варення те варили з консервних бляшанок, у яких колись були персики). Маркові забажалося

ще скуштувати цегляного супу, і він переконався, що цеглини були начинені стрижнями від кулькової авторучки й тютюновим попелом.

Випивши по келишку лікеру, що запропонував їм робот (пахнув той лікер апельсинами, однак Маркус пояснив, що це суміш дощової води і старого машинного мастила, яке зберігалося в бочці, збитій із залізничних шпал), обидва хлопці вийшли з ресторану.

— А хто ж заплатить? — спитав на порозі Марко.

— Заплатить? — перепитав Маркус. — І знову це слово. Його в нас не вживають. Розумієш?

— О, я це вже помітив, коли ти брав сигари для дідуся, — лукаво всміхнувся наш серенієць. — Ти собі йдеш до ресторану, наїдаєшся, витираєш рот серветкою, а робот...

— Заходьте до нас іще, — мовив цієї миті робот, аж до землі вклонившись.

— Неодмінно завітаємо, коли будемо в цих краях, — ввічливо відповів Маркус, потискуючи по черзі всі дванадцять роботових рук.

— Не забувайте нас, — попросив робот. — Нудьгуємо без клієнтів. Хіба не бачите? Адже ресторан майже порожній.

— Завітаємо сьогодні ж увечері,— пообіцяв Маркус, щоб заспокоїти робота.

М'ятна гроза

Цього разу Марко й Маркус не стали на рухомий тротуар. Вони захотіли погуляти пішки й подалися бічними провулками, — хоч

безлюдними, але святково вбраними. Ялинок була сила-силенна, вони росли навіть на дахах. Маркові здавалося, що він увесь час іде попід однією велетенською ялинкою: він раз по раз зачіпав головою то сріблястий дзвіночок, то якусь іншу цяцьку, що висіла на новорічній ялинці задля прикраси.

— Недешево, мабуть, обійшлися муніципалітетові ці оздоби, — зауважив Марко.

— Муніципалітет не витратив ані шага. У нас нема грошей взагалі. Ці ялинки ростуть самі. Ось поглянь.

Марко придивився й помітив, що лампочки, дзвіночки, м'ячики та інші цяцьки самі ростуть на деревах, немов плоди.

— Вони цвітуть на різдво? — запитав Марко.

— Завжди цвітуть. Я ж тобі казав, що тут кожний день різдво.

— Отже, планета ваша — Планета Новорічних Ялинок, — зробив висновок Марко і позаздрив тутешнім мешканцям: адже на Землі такі-от ялинки не цвіли, відколи люди живуть, цегла там не їстівна, а закортить посидіти в кав'ярні суботнього вечора, то навіть коли свої харчі принесеш, все одно треба платити за місце.

"З якого боку Земля? Внизу чи вгорі?"

Духмяне повітря ставало дедалі ніжніше й тепліше.

— Ви щасливі,— сказав Марко. — У вас не тільки щодня різдво, здається, тут завжди панує весна.

Маркус нахилився, взяв щіпку пилу і дав Маркові понюхати. Пилюка пахла конвалією.

Раптом край неба заступила червоняста хмара.

— Отже, навіть у цій благословенній країні бувають бурі,— зловтішно мовив Марко.

Але коли почалася гроза, то з хмар посипалася злива барвистого конфетті. Воно линуло за вітром, напоюючи повітря духом анісу та мандаринів.

— А тепер запахло цукерками, — зауважив Марко.

— Еге ж, — підтвердив Маркус. — Машини, що утворюють вітер і породжують хмари, їх також напахчують. Якщо матимеш охоту, я поведу тебе на станцію погоди.

Конфетті падало їм на голову, на вбрання. Маркус узяв кілька штук і поклав у рот, Марко зробив те саме, згадавши, що тут усе їстівне. Виявилося, що це конфетті солодке й м'ятне. Роззяв тільки рота, воно падає на язик і тане, залишаючи приємний смак. Хмари швидко пройшли: на землі лежав тоненький шар конфетті, а повітря було на диво духмяне. Ялинки стояли посилані барвистими кружечками, і пташки їх дзьобали, весело щебечучи.

Як на Марка, то це видовище було занадто солодке, і, зрештою, він почав дратуватися.

— Та це якась лялькова країна, — вихопилось у нього. — Незабаром мені здаватиметься, що я ходжу по склу і воно от-от поб'ється.

І Марко надумав при першій же нагоді заскочити в палац "Бий, ламай" і розтрощити одну-дві шафи, щоб відвести душу.

"Заборонено мотати на вус"

Марко з Маркусом вийшли на майданчик, оточений білесеньким, чистесеньким муром. Проте мур той був не зовсім чистесеньким: тут і там на білому тлі виднілися чудернацькі закарлючки і довжелезні написи кольоровою крейдою. В одному кутку площі якийсь дідусь писав на стіні зеленою крейдою. Його оточував гурт цікавих, що раз по раз давали йому поради. За кілька метрів писала щось дівчина, — очевидно, листа, бо перше слово у неї було "Любий". Маркус і Марко також підступили до дідуся й прочитали:

"Суворо заборонено мотати на вус. Прохання до тих, у кого солом'яні хвости: одріжте їх. Хай щастить тому, хто це прочитає".

— Він пише оголошення, — пояснив Маркус. — Це дозволено всім. Колись у місті було багато зовсім інших оголошень: і це заборонено, і те заборонено... А зараз нема чого забороняти, бо люди не роблять нічого поганого, і ми обходимося без заборони. Якщо комусь кортить зробити оголошення, то він сам його пише і пише все, що йому заманеться. Коли стіни зовсім посписують, їх наново білять.

Раптом залунали оплески. Люди квапилися потиснути дідусеві руку — дякували за останнє оголошення:

"Даю винагороду тому, хто скаже, скільки буде, коли кота додати до сержанта".

Спантеличений Марко підступив до дівчини, що писала листа синьою крейдою.

"Любий перехожий, якщо ти сумуєш, то згадай про мене. Сьогодні я закохалася в доктора Філібертуса і щаслива також за тебе. Писала Меланя, випускниця хіміко-математичного факультету".

— Учителька пише на стінах, — посміхнувся Марко. — Уявляю, що виробляють її учні.

І, не довго думаючи, Марко схопив шматок чорної крейди й написав:

"Правителям цієї планети: чудові тут порядки. В Римі за це штрафують. І коли вже відпустите мене додому? Марко"

Люди зареготали, як навіжені: всі облишили дідуся і зібралися позад Марка.

— Чого вони сміються?

— Через кому, — співчутливо сказав Маркус. — Ти поставив кому в кінці речення. Бідолаха дідусь, напевно, цього не переживе.

Перемога Етельредуса

Незабаром хлопці побачили гомінливу юрбу. На вуличному перехресті стояв оркестр. Музики тримали напоготові інструменти й чекали, мабуть, на знак диригента. Однак Марко помітив, що в центрі уваги був не оркестр, а скляна урна, в яку люди кидали папірці.

— Зрозуміло, — сказав собі Марко. — Вони голосують. Маркус усміхнувся, але промовчав. Зрештою до урни підвели хлопця з зав'язаними очима, він вийняв одного папірця і передав його своїм супутникам. Настала тиша, один з них голосно прочитав ім'я:

— Етельредус Аріфредус Болатус!

Усі загукали: "Слава!" Оркестр ушкварив веселого марша, і з юрби виступив чоловік. Від великої втіхи він зашарівся й потискував руки праворуч і ліворуч.

Робот-робітник витяг з мішка мармурову табличку, щось на ній написав і, вилізши драбинкою, прибив табличку до стіни:

"Проспект Етельредуса Аріфредуса Болатуса", — прочитав Марко.

Дідусь, що стояв поруч Марка, не міг приховати розчарування.

— Вже сім тижнів я беру участь у конкурсі на цей проспект, та все мені не щастить. Краще вернутися на сорок п'ятий провулок: там я балотуюсь уже п'ятдесят чотири тижні. Чи тепер, чи в четвер, а мені таки пощастить.

Так Марко дізнався, що на Планеті Новорічних Ялинок вулиці, провулки та майдани називаються іменами простих людей, мешканців міста. Балотування відбувається щотижня, щоб задовольнити якомога більше охочих. Звичайно, балотується лише той, хто хоче. І той, хто балотується, робить це швидше задля розваги, аніж з марнославства. На Землі, гадав Марко, усі вони грали б у лотерею чи спортивний тоталізатор. І принаймні могли б виграти добрі гроші.

Не загилиш як слід і бляшанки

Марко хотів був пояснити Маркусові, як розважаються на Землі, але той ніяк не міг того второпати.

— Добрі гроші? — запитав Маркус. — А що це таке? З чим його їдять?

Марко пирхнув.

— Шкода праці розказувати, — мовив він. — Недотепи ви якісь та й годі.

І спересердя копнув ногою бляшанку. Та ба! Бляшанка була гумова. Маркус пояснив, що муніципалітет звелів розкидати ці бляшанки, аби хлопчакам було що загилити, йдучи до школи чи вертаючись додому. А що бляшанки гумові, то не шкодять ані ногам, ані черевикам.

Тим часом смеркло, і ялинки засяяли тисячами різноколірних лампочок.

— Чому не зачиняють на ніч вітрин? — запитав Марко.

— Нащо їх зачиняти? Адже комусь, може, забагнеться взяти пару черевиків, чи друкарську машинку, чи холодильник.

"Якщо тут крадуть удень, — подумав Марко, — то що говорити про ніч?" Але вголос він не сказав нічого. Він стомився й хотів більше спати, аніж сперечатися. Дідусь, коник-гойдалка, міжзоряна подорож, дива Планети Новорічних Ялинок — все, що він бачив і пережив того дня, вирувало в його голові, мов швидка каруселъ. Здавшись на Маркуса, він ступив на рухомий тротуар, примостився на лавці й одразу заснув.

Пробудження

Прокинувся Марко на ліжку у великій світлій кімнаті, у вухах йому аж гуло від гучного гавкоту.

— Знову ті архіпси, — мовив Марко, та не почув навіть власного голосу. Гавкотіння було таке люте — мабуть, один напасник сів на даху. А втім, на якому даху? Марко й гадки не мав про те, де він перебуває. Його стара червона піжама висіла на спинці крісла. Марко подивився на себе. Він був у блакитній піжамі. Хтось заніс його в цю кімнату, роздяг і поклав спати, а він нічого й не чув. Це його не дивувало: адже не раз він прокидався тоді, коли у вікно його кімнати на п'ятому поверсі в Тестаччо світило сонце, хоча хвилину тому — принаймні так йому здавалося — вони з дідусем сиділи в кухні й грали в карти. Ліжко було м'яке, кімната

чиста й охайна, на нічному столику стояв телефон. Марко простяг руку и мимоволі погладив трубку. Шкода, що нема кому телефонувати!

Несамовито гавкаючи, архіпси гасали дахом. Поки тривав напад, про сон не було чого й думати.

— Чому цих тварюк не постріляють з рушниць чи зеніток? — буркотів до себе Марко, взуваючи пантофлі.

Відчинивши двері, Марко опинився в другій кімнаті, схожій на першу. І там теж стояло незастелене ліжко, мабуть, у ньому спав Маркус, однак його тут не було.

— Маркусе! — гукнув Марко, вийшовши в коридор. На цьому поверху було тільки дві кімнати. Дерев'яні сходи провадили до залу, що, очевидно, займав весь перший поверх.

— Маркусе! — ще раз гукнув Марко.

Цього разу він почув свій голос, але йому ніхто не відповів.

Хіба робот уміє плести?

Марко зайшов у зал, походив між кріслами й канапами, взяв з вази яблуко і скуштував його. На стіні був прибитий білий екран. В нижньому кутку — чорна кнопка, видно, для виклику. Марко натиснув кнопку, і екран засвітився, на ньому виникли потворні обриси архіпсів, що зграями шугали над містом.

— Вони вже відлітають, — пролунав голос.

Марко вмить обернувся. Поруч стояв робот, одягнений у жовтий халат. Він дивився на хлопця променистими очима й усміхався. В руках у

нього було… Якби перед Марком стояв не робот, а бабуся, він сказав би, що то плетиво.

— Це я плету собі звуконепроникний шолом, — добродушно пояснив робот, зауваживши, куди зиркає Марко. — Якщо архіпси налетять знову, я не чутиму гавкоту. Проте сподіваюся, що більше вони сюди не завітають.

— То нащо ти плетеш?

— Я не звик сидіти без діла. Я хатній робот, а в цьому домі роботи обмаль. Зрештою мені до вподоби плести. Ви серенієць, правда? Вибачте мою нескромність. Мені про все розповів ваш друг. Ви спали так твердо, що нам довелося самим вас роздягти й покласти в ліжко.

— Де подівся Маркус?

— Не знаю. Він пішов, сказавши, що, мабуть, не повернеться. І загадав приготувати вам сніданок.

"Оце маєш! — подумав Марко. — З рук хлопчиська потрапити в руки робота. Перекидають мене, мов м'ячика!"

Залюбки балакаючи, робот плів собі далі.

— Це Маркусів будинок? — спитав Марко.

— О, ні! Це мій. їх у мене з десяток буде. Люди приїжджають і від'їжджають, а я мешкаю тут постійно, підтримую скрізь лад. Як по-твоєму, маю я право вважати їх своїми?

"Напад архіпсів закінчився, — пролунав тієї миті голос із телевізора. — Слухайте концерт на каструлях і глечиках".

Марко крутнув вимикач, і в кімнаті знову запала тиша. Та робот зненацька її порушив.

— Ви б іще лягли та поспали, — мовив він. — Видно, що ви призвичаїлися спати вночі. У нас, щоб ви знали, всі сплять і гуляють коли кому забагнеться.

— А коли ж ви працюєте? — спитав Марко.

— Коли маємо охоту, — відповів робот. — Робота у нас — справа добровільна, як і дозвілля. Звісно, не для роботів. Ми для того створені, щоб працювати і вдень і вночі. Та праця дає нам багато радощів, бо ж ми до неї пристосовані. А люди збавляють час, як їм заманеться.

— З чого ж вони живуть?

— Громадські їдальні завжди відчинені,— здивовано сказав робот.

— А хто готує їжу?

— Машини. Все роблять машини. Це такі чудові машини, що не потребують нагляду: самі будують житла, шиють черевики, настроюють телевізори, миють посуд. Конкурують з нами, роботами.

Марко позіхнув.

— Послухайте мене, — мовив робот. — Ідіть спати. Якщо сон вас не візьме, то наберіть телефоном число 17. Вам розкажуть безліч чудесних казок.

Казка по телефону

Спонукуваний більше цікавістю, аніж дрімотою, Марко вернувся в свою кімнату, набрав число 17 і прихилив трубку до вуха.

"Жив собі якось одноногий принц, — заговорив голос. — Королева, принцова мати, загубила свою голову і, шукаючи її, поперевертала догори ногами всі шафи та комоди. А король тільки посміхався, бо голова його була на місці. Та він тільки й мав, що голову й трішки шиї, а більше нічого: ані піджака, ані штанів. Перший міністр мав досить жалюгідний вигляд, бо не було на його обличчі нічого, крім носа, а замість тіла — одна жилетка…"

— Ну й казка, — буркнув Марко, повісивши трубку. А зрештою, що мені до того? Краще піду погуляю.

— Вернетесь ночувати? — запитав робот, визираючи з дверей кухні.

— Я й сам не знаю.

— Якщо ви повернетесь, я збережу за вами кімнату. А втім, вільну кімнату ви здибаєте повсюди.

Марко задумався.

— Ні, треба мати свою адресу, — вирішив Марко, — в цій країні, де всі кудись зникають, змінюють імена, я теж можу загубитися.

Робот подав йому папірець, на якрму була написана адреса: вул. Серени, номер 57451.

— Вулиця Серени?!

— На вашу честь, звісно. Нова вивіска була прибита через десять хвилин після вашого приїзду.

Марко вийшов. Як уночі, так і вдень у місті вирувало життя. Повітря однаково було тепле й духмяне. Вуличний транспорт не порушував тиші. Опинившись на самоті серед безіменних людей, вулиць і майданів з тимчасовими назвами, покинутий навіть малим проводирем, що першого дня втаємничив його в загадки цього міста, Марко спинився в розпачі.

— Що діяти? Куди йти? Чого мене тут тримають? Якщо мене сюди привели, то чому не допитують, не наглядають за мною, ні про що не питають?

Марко охоче звернувся б до кого-небудь за порадою. Та до кого? Не було видно ані поліцейських, ані регулювальників вуличного руху, ані людей в уніформі, схожих на представників влади. Правда, він міг би зупинити будь-якого перехожого, приміром, отого, в смугастій піжамі, що їхав спиною до нього на рухомому тротуарі, й сказати йому: "Слухайте-но, поясніть, що зі мною сталося?!" Та той тільки зарегочеться або ж попросить украсти для нього сигару.

Ця думка його розважила.

— А може, спробувати що-небудь вкрасти? Аби подивитися, що з того вийде.

Десять хвилин він ніяк не міг зважитися, і коли, підступивши до кіоска, взяв газету, то серце його шалено калатало, а руки обважніли, мов налиті свинцем, і не хотіли слухатися: схопивши газету, Марко зараз же її впустив.

— Прошу…

Якась пані підхопила газету й подала йому.

— Ні… — мимрив Марко. — Ні… Ні, це не моя.

— Отакої! Я ж добре бачила, що це ви її впустили.

— Я… — і Марко почервонів мов рак. — Але ж, пані, ви помиляєтеся.

Обливаючись циганським потом, Марко стрибнув з рухомого тротуару і прожогом кинувся в першу ж крамницю.

— Добридень, — чемно привітав його робот, вклоняючись, як справжній продавець. — Чим можу служити?

— Правду казати…

Марко озирнувся навколо. Він попав у крамницю капелюхів.

— Я помилився, — промовив він, — я гадав, що тут продають іграшки.

— Мені дуже жаль, пане, — відповів засмучено робот, — але ми продаємо лише капелюхи. Візьміть собі капелюх. Він вам стане в пригоді, коли доведеться вітатися з друзями здаля. Гляньте на цей бриль із дзеркальцем для заднього спостереження і внутрішнім радіоприймачем. Ви собі йдете, слухаєте гарну музику, і вона вас бадьорить. А може, ви волієте іншого капелюха з маленьким роботом-масажистом, який вам чухатиме потилицю, коли вас думки обсядуть?

Крамниця іграшок

Збентежений Марко позадкував до дверей. Та робот виявився заповзятливим продавцем і не хотів його відпускати.

— Пожалійте мене, — умовляв він. — Візьміть хоч цього циліндра. Ходитимете в ньому до театру.

— Мені треба іграшки, — вперто повторив Марко. Робот глянув на нього докірливо.

— Другий магазин праворуч, — мовив він тремтячим голосом і зник у глибині крамниці. Коли Марко виходив, йому здалося, що хтось схлипує.

У крамниці іграшок було принаймні з десяток вітрин, звісно без шибок. Марко зупинився і з поважним виглядом почав роздивлятися вітрини. Раптом з крамниці вийшов робот, узяв Марка за руку й сказав:

— Будьте ласкаві, заходьте всередину. Побачите, який у нас великий вибір. На вітринах майже нічого немає.

Робот запрошував так наполегливо, що Маркові несила було опиратися.

— Я б хотів що-небудь дешевеньке, — мовив він.

— Це неможливо, — засміявся робот. — У нас усі речі найвищого гатунку. Бачите, крамниця вся вщерть заповнена. А скільки ще у підвалах!

— Але я… — промимрив Марко, — я не маю грошей.

— Певно, що не маєте! — вигукнув ображений робот. — Хіба я не знаю? Вже п'ятдесят років ми продаємо задарма, так, п'ятдесят років, любий мій, не беремо від наших покупців ані шага. Почекайте хвилинку.

І притьмом кинувся на вулицю. Якийсь перехожий намагався з рухомого тротуару схопити автоматичну ляльку, але не зміг дістати. Робот узяв ляльку, наздогнав перехожого, подав її, вклонився і, махаючи на прощання рукою, вигукнув:

— Дякую! Дякую! Приходьте ще! Будемо раді вам прислужитися.

— Хто він такий? — спитав Марко. — Якесь велике цабе?

— Я його не знаю, — відповів робот. — Бачу тільки, що в нього руки короткі.

— Але ж він хотів поцупити ляльку, а ви йому допомогли! Добре ви дбаєте за інтереси фірми…

Робот залився реготом.

— Ви, мабуть, з села, що нічого не тямите. Однак тепер і в селі такі самі крамниці. Ага, розумію: ви той серенієць, про якого передавали вчора увечері по радіо! Яка честь для мене, для нас, для фірми! Дорогий і вельмишановний гостю, ви звідси не вийдете, доки не спорожните всі полиці.

— Я вам кажу, що не маю чим заплатити.

— Заплатити? Чому ж би то ви, приїхавши здалека, мусили платити, коли всі беруть задарма? Ідіть вибирайте.

Марко завагався.

— Вибирайте. Вам до вподоби цей коник-гойдалка?

— Е, ні, дякую! Досить мені цих коників-гойдалок! Якщо ви так уже наполягаєте, то дайте мені електричний поїзд… І ще отой кіноапарат… І ще дайте мені…

Робот, захоплено ойкаючи, бігав по крамниці, хапав речі, на які показував пальцем Марко, і складав йому біля ніг.

— Ось моя адреса, — нарешті мовив Марко, показуючи роботові папірець. — Пришліть усе це до вечора.

— Та візьміть що-небудь іще! Благаю вас, уклінно прошу вас. Беріть оце… і оце… і оце…

— Гаразд, купую все, — сказав Марко. — До побачення. Робот провів Марка на вулицю, допоміг йому стати на рухомий тротуар і поцілував обидві руки.

— Ви принесли мені щастя, — вигукував робот. — У нас так мало купують.

Бажаєте стати імператором?

Добру годину Марко тільки те й робив, що ходив по крамницях і купував. Він був ідеальний покупець: купував одразу по шість фортепіано на превелику радість продавців. Купив навіть автоматичну пральну машину і холодильник, маючи на думці подарувати їх своєму хатньому роботові. Адже це не коштувало ані шага. Аж тепер Марко збагнув, чому вітрини не засклені, чому навіть вітрини ювелірної крамниці не мають шибок і чому ніхто не боронить перехожим брати що завгодно.

— Але припустімо, — сказав Марко роботові-годинникарю, який продав йому задурно чудовий хронометр, — припустімо, що я хочу аж сім хронометрів.

— Я дам вам сім, ба навіть вісім.

— Припустимо, я б захотів забрати всі, що є в крамниці.

— Віддам усі. Але що ви з ними робитимете? Щоб дізнатися, котра година, вам досить одного. На автоматичних заводах, що сховані під землею, одна-однісінька машина за одну мить може зробити мільйон

хронометрів. Ви не забагатієте і ніхто не зубожіє, навіть якщо вщерть заповните свій будинок хронометрами. Навіть якщо за обідом з'їдатимете по десятку. Може, скуштуєте одного?

Марко відмовився від такого частування. Та робот наполягав, і хлопець узяв одного хронометра й відкусив ремінець.

— Смачний, — визнав він. — Нагадує суниці.

Але найхимерніші крамнички Марко виявив на бічних малолюдних вулицях. Це були низькі й похмурі склепи — таких багато в наших старовинних містах. Люди зазирали туди рідко. Очевидно, мешканцям не дуже подобався крам, який там продавали.

Це визнав у розмові з Марком робот, який зустрів його на порозі крамнички під вивіскою: "За хвилину станете королем"……

— Сюди ніхто не заходить, — сказав він, журно похитуючи головою. — Хіба забреде вряди-годи який дідусь або селюк.

— А що ви, власне, продаєте?

— Титули, шляхетські титули, військові звання, відзнаки всіх планет, теперішні й минулі. Може, хочете стати сержантом, ерцгерцогом, камергером, адміралом чи імператором Священної Римської імперії? Я згадав цей титул, бо знаю, що ви серенієць: бачив ваше обличчя на екрані телевізора.

Робот пошукав на полиці, витяг звідти сувій пергаменту, гарячково його розгорнув, подивився й скрушно мовив:

— Я поквапився. Титул імператора Священної Римської імперії продано минулого тижня. Тепер я пригадую: його купив якийсь серенієць.

Марко замалим не остовпів.

— Як ви сказали?

— Атож, якийсь землянин. Старший за вас, мабуть, на рік. Цей титул його дуже зацікавив. Він вийшов з крамнички, надягши корону й тримаючи під пахвою документи, що засвідчують його права. Хочете, продам вам титул короля обох Сіцілій. Коли ж вас більше цікавлять військові звання, то подивіться…

І робот показав Маркові гарний позолочений позумент.

— Купіть його, — ви станете заступником командувача і супер-полковником Космічного флоту Брікабраччини — планети, що згоріла кілька тисяч років тому, луснувши, як бульбашка, під час атомної війни. А може, ви волієте мати диплом Першого Штовхача і Святого Казанчика Бесоцького Ерцгерцогства або диплом Кавалера Ордена Бридких і Гарних?

Крамниця новинок

Та Марко вже його не слухав. Він схвильовано думав про те, що Планетою Новорічних Ялинок гуляє ще один землянин. Треба негайно його знайти, будь-що знайти, поговорити з ним, дійти до згоди. Щоб здихатися робота, який продавав титули, Марко погодився купити звання капітана регулювальників руху. Воно принаймні могло знадобитися на Землі.

"Повернуся в Рим, — подумав Марко, — і нехай переді мною виструнчується той поліцай, що не дозволяє нам гратися на площі Святої Марії і мало не щотижня забирає у нас м'яча".

За капітанське звання він, певна річ, не заплатив ані копійки.

Полегшено зітхнувши, Марко вийшов з цих сумних провулків, куди похмурий світанок зазирав неохоче, немов йому несила було втрапити в ці нетрі. Коли він знову опинився на проспекті, який напередодні дістав назву проспекту Етельредуса Аріфредуса Болатуса, сонце вже височенько підбилося в небі. Марко уважно придивлявся до людей. Може, серед дітей, що гуляли самі або з дорослими, пішки чи верхи на кониках-гойдалках, був той другий "серенієць" — незнайомий землянин, що теж опинився тут якимсь чином. Хто він? Італієць, росіянин, англієць чи, може, єгиптянин? А може, тут є ще й інші земляни. Скільки їх, якого віку?

Продавець титулів не знав того до ладу. За його словами, в крамничці побувало принаймні десятеро землян. Але як ти їх знайдеш? Чи є тут довідкове бюро, де можна про них розпитатися? Ні, нема.

— Зайдіть до Палацу неіснуючого уряду, — порадив був робот. — Та я не пригадую його адреси, до того ж кажуть, що там майже ніколи нікого немає.

Марко схопився за цю нитку, хоч вона була тонка, як павутинка. Вперше Марко почув про те, що на планеті є якась влада, правда, її існування бралося під сумнів. Звідки починати розшуки? Де найбільше надій на успіх? Марко зайшов у "крамницю новинок", привабленій її багатообіцяючою назвою. Тут продавали різноманітні дива. Приміром, марки з клеєм на "тисячу смаків": винним для поштових листівок, аґрусовим для листів звичайних, ананасовим для рекомендованих.

Та особливо сподобалася Маркові машинка, що видовжує олівці. Як діє машинка, що застругує олівці, знають усі. А от "видовжувач" вживають тоді, коли з олівця зостався лише оцупок: досить покласти той оцупок у видовжувач, крутнути кілька разів, і олівець знову довгий, новенький, — сідай і малюй. Така машина у Тестаччо мала б великий успіх, і Марко напхав видовжувачами повні кишені.

Робот саме пояснював Маркові, як діє "видовжувач", коли з гучномовця залунав схвильований голос диктора:

— Увага! Увага! До планети прямує зграя лютих архі-псів. Просимо затулити вуха й чекати сигналу відбою.

— Коли всі затулять вуха, — сердито буркнув Марко, — то як почують сигнал відбою? Чи, може, муніципалітет розішле поліцаїв, і вони щипатимуть людей, щоб відтуляли вуха?

— Пробачте, — сказав робот, почервонівши до останнього сталевого коліщатка, — а ви можете запропонувати що-небудь краще?

Винайдення архімаслаків

Інші покупці так зацікавилися розмовою, що забули затулити собі вуха. А тим часом гавкотнява лунала дужче й дужче: зграя наближалася.

— Невже ви не в змозі уговкати цих тварюк? — мовив Марко. — Це архіпси? Та дайте їм архімаслаків і побачите, що за десять хвилин вони ладні будуть вам руки лизати.

Слухачі захоплено загомоніли:

— Архімаслаки! Він сказав: архімаслаки.

— То й справді, як ми про це самі не подумали? Робот схопив Марка за руку.

— Ходіть, будь ласка, до директора крамниці.

— Та я ж його не знаю! — заперечував Марко. — Я сказав просто так.

— Ні, ні, прошу, ходіть. Ваша думка дуже слушна. Генеральний директор був теж у захваті. Він схопив телефонну трубку й негайно дав наказ:

— Алло! Це підвідділ 45557? Припиніть роботу, незабаром отримаєте креслення архімаслака. Маєте виготовити мільйон штук. Замовлення важливе й термінове.

Хтось втиснув Маркові в руку олівця.

— Накресліть архімаслака.

Марко ладен був признатися, що вміє малювати тільки чоловічків на стінах, проте взявся ревно до роботи, щоб не осоромити старої планети Серени. Зрештою він намалював щось таке, що скидалося на костомаху, вкрадену бездомним псом у різниці Тестаччо, і сміливо показав свій малюнок. Часом самовпевненість важить більше, ніж будь-що інше. Модель архімаслака зустріли оплесками і вигуками захоплення.

"Невисокі у вас вимоги", — подумав Марко. На Землі він би захворів, щоб не нести такий малюнок до школи. Та ці думки він залишив при собі й вийшов разом з усіма на просторий майдан, де сотні роботів з блискавичною швидкістю споруджували ракетну установку, задуману і виготовлену за кілька секунд. Чекати довелося недовго. Щойно в небі над містом з'явилися перші архіпси, шугаючи крізь кольорові хмари, звідки дощем посипалося конфетті, як із підземних заводів прибув перший архімаслак.

"Така костомаха, — подумав Марко, вражений її розміром, — ощасливила б усіх собак Рима, ба і всієї Центральної Італії. Чудова костомаха!"

І правда, за його кресленням зробили щось незвичайне: величезну костомаху, завбільшки з Колізей[8]. Одне слово, архімаслак.

Коли костомаха, що її послали в небо роботи-артилеристи, майнула над дахами й полетіла до архіпсів, ті на мить розгубилися, потім перестали гавкати, накинулись на здобич і заходилися її гризти, скавулячи від великої втіхи.

Пам'ятник Маркові

— Гризіть, гризіть, — вигукнув у захваті директор крамниці. — Вас чекає несподіванка: таку костомаху не можна згризти, її вистачить одній парі та їхньому потомству аж до сьомого покоління.

З глибин Всесвіту, гавкаючи, вилітали нові зграї напасників. А назустріч їм із землі летіли нові черги архімаслаків. Настала тиша. Декотрі архіпси, щоб зручніше поласувати, сідали на дахи, інші примостилися у міських садах, на тротуарах, і діти могли безкарно смикати їх за хвости. Архіпси навіть на те уваги не звертали.

Досить було кількох сотень архімаслаків, щоб утихомирити принаймні десять тисяч напасників. А коли було закинуто архімаслаків на більшу висоту, то архіпси залишили місто й подалися у космічний простір, обсмоктуючи й гризучи свою здобич, цмокаючи язиками й помахуючи хвостами. Здавалося, що вони зовсім розучилися гавкати.

Марка вітали з перемогою.

— Пам'ятник! Пам'ятник йому! — закричали ентузіасти.

— Гайда до Зимового саду! Всі до Зимового саду вшанувати звитяжця!

Марко радий був би уникнути цих урочистостей, та голос його потонув у загальному галасі. Довелось йому по-філософському змиритися. Сидячи на плечах своїх шанувальників, Марко перетнув

квартал і побачив віллу, оточену височенним муром. На хвіртці був напис: "Зимовий сад", а поруч висіла табличка: "Одягальня ліворуч".

Забігаючи наперед, розповімо коротко про Зимовий сад.

На планеті, як ми вже казали, панувала вічна весна. Спеціальні машини, про які ми не будемо розводитися і яких, зрештою, Марко ніколи не бачив, бо діяли вони у підземеллі або на далеких космічних станціях, підтримували сталий клімат, регулюючи вітри, опади та інші атмосферні явища відповідно до штучного календаря, куди природа не мала права пхати носа.

Звичайно, весна — найкраща пора року. Але зима теж має свою красу. А гаряче літо з палким сонцем, від якого смаглявіє шкіра і стає так приємно купатися в морі? І нарешті є люди спокійної вдачі, схильні до споглядання і роздумів, які не можуть жити без осені. А через те, і також з деяких інших міркувань, в одній зоні планети підтримувався постійно осінній клімат. На узбережжі майже скрізь стояло літо, без громовиць, без хмар. А в центрі міста був просторий Зимовий сад, який посипають щодня свіжим снігом, із закрижанілими озерцями для ковзання, з справжніми бурульками на деревах (звісно, дерева ті були, як і всюди, новорічні ялинки). Біля входу до Зимового саду у величезному критому передпокої містилася "одягальня". До послуг відвідувачів були плащі, кожухи, чоботи, калоші. Заходячи в сад, відвідувач брав з вішалки все, що треба і що було йому до вподоби, а виходячи, вішав на місце. Одне слово, все робилося навпаки.

Загорнувшись у теплий білий кожух і взувшись у хутряні чоботи, Марко в супроводі юрби зійшов на вершечок пагорба, з якого, радісно вигукуючи, мчали на санчатах діти. Десятеро добровольців великими лопатами нагорнули купу снігу і за кілька хвилин виліпили пам'ятник, на якому був зображений Марко: одну ногу він поставив на поваленого архіпса, а в піднесеній руці тримав архі-маслака. На постаменті пам'ятника губною помадою було написано: "Маркові-серенійцеві, переможцю архіпсів, винахідникові архімаслаків".

Хтозна-звідки взявся оркестр і заграв урочистий гімн. А тоді, заплескавши в долоні, юрба поставила Марка на пам'ятник поруч із сніговим Марком і, жваво обговорюючи подію, почала розходитися.

— Чи ти ба! — мовив здивовано Марко. — Свято вже скінчилося.

Озирнувшись навколо, Марко переконався, що його пам'ятник не самотній: у цьому дивному пантеоні просто неба стовбичило ще десяток снігових статуй, непорушних і мовчазних. Декотрі почали танути: одній бракувало носа, на іншій напис спливав водою. А з одної статуї скотилася голова, і ніхто не думав поставити її на плечі.

Марко вже почав був міркувати про те, яка то скороминуща річ слава, аж раптом його гукнув чийсь веселий голос. Назустріч йому біг Маркус.

— Як справи? — крикнув хлопчина, ліплячи сніжку. — Я бачу, ти сам умієш за себе дбати. І навіть пам'ятника заслужив!

З тими словами Маркус націлився і шпурнув сніжку межі очі сніговому Маркові.

— В мою статую! Ти не міг вибрати іншу?

— Однаково хлопчаки закидають її сніжками. То краще нехай перший у неї кине твій друг.

Марко зійшов з постаменту.

— Чому ти мене покинув?

— Справи, — відповів Маркус, здвигаючи плечима. І, ніби квапляючись змінити розмову, додав: — Я ще пам'ятника не заслужив.

— У нас пам'ятники роблять тільки мертвим, — сказав Марко. — І не з снігу, а з бронзи, мармуру. Споруджують їх на площах, на вулицях.

— Вони там усім на заваді,— зауважив Маркус. — Мені до вподоби наші снігові пам'ятники: стоять вони недовго і поступаються місцем іншим. Зрештою, яка радість мертвому, коли йому поставлять пам'ятник? Якщо йому спорудять пам'ятник за життя, це його потішить, хай навіть той пам'ятник стоятиме недовго.

Переслідування

Того дня Маркові довелося чимало походити. Вони з Маркусом побували в ресторані, зайшли в зоологічний сад, який Марко охрестив "зоонелогічним", бо там леви й тигри походжали межи людьми, а крокодили плавали разом з лебедями та дітьми у прозорому ставку. Кліток не було навіть сліду. Марко спробував був допитатися Маркуса, куди той ходив уночі, але друг відповідав ухильно. Він запитав про інших серенійців, які гостювали на планеті, але Маркус і пари з уст не пустив. Тож не диво, що Марко спохмурнів. Уся та загадковість його пригнічувала. Рішучість за всяку ціну розкрити таємницю подорожі зріла в ньому, як овоч, що рано чи пізно має достигнути. "Цієї ночі,— подумав він, — я не склеплю очей".

Коли по вечері вони вернулися в будиночок на вулиці Серени, Марко ледве позирнув на гору пакунків, що їх надіслали різні крамниці, де він уранці скуповувався. Не слухаючи балачок домашнього робота, який по телевізору бачив перемогу над архіпсами в усіх подробицях, Марко сказав, що піде спати. Подався він у свою кімнату, змінив червону піжаму на жовту, ліг у ліжко й погасив світло. На ніч Марко прочинив двері до сусідньої кімнати і через шпалеру спостерігав за Маркусом, що лежав, читаючи книжку. Незабаром Маркус позіхнув, згорнув книжку і простяг руку до вимикача. У темряві було чути, як він умощувався на ліжку. Тоді Марко тихенько встав і підкрався до дверей, прислухаючись до Маркусового спокійного дихання. Вклавшись на підлозі, Марко вирішив, що не дозволить Маркусу знову його кинути.

Двері тихенько стукнули, Марко здригнувся і протер стомлені очі. Мабуть, він заснув, але чи давно? Маркусового дихання не було чути. Він прожогом кинувся в сусідню кімнату, ввімкнув світло і, побачивши порожнє ліжко, побіг вниз сходами. Коли він вискочив на вулицю, Маркус уже від'їхав метрів на сто рухомим тротуаром. "Цього разу ти від мене не втечеш", — зрадів Марко, стрибаючи й собі на тротуар.

Палац неіснуючого уряду

Женучись за Маркусом, він попав у ту частину міста, мабуть, найстаровиннїшу, якої ще не знав. У стародавніх кам'яних мурах видніли освітлені вітрини. Тут і там височіли похмурі вежі, і звеселяли їх тільки поодинокі ялинки, що сяяли лампочками між зубцями. Весняне повітря не пасувало до вузеньких вуличок, мовчазних провулків. Мури випаровували вологу, на губи Маркові впала крапля з ринви, але вона мала смак наливки, хоч і тхнула цвіллю.

Марко скрадався попід стінами. Однак Маркус ні разу не оглядався: може, не знав, що за ним слідкують, чи те йому було байдуже. Раптом він зник у темному під'їзді.

"Палац уряду", — прочитав Марко на мармуровій табличці, що облупилася від часу. А хтось дописав вуглиною "неіснуючого". Ні вартового, ані сторожа. З напівтемного вестибюля нагору спиналися сходи; там лунали Маркусові кроки, єдина ознака життя.

Маркове серце калатало, але він сміливо побіг угору сходами. Раптом хлопець зачепився за щось ногою і помітив чоловіка, що сидів на сходинці.

— Обережніше! Носить тут тебе лиха година, — забуркотів той роздратовано.

— Вибачте, — прошепотів Марко. — Прошу вас, вибачте мені.

— Та нічого, — відповів чоловік уже лагідніше. — Звертайся до мене на "ти".

— Але ж я з вами не знайомий.

— Ну, якщо заважає тільки це, то можу відрекомендуватися. Я голова уряду. Знаєш, що я надумав? Піти додому.

Марко стояв ні в сих ні в тих біля того дивного чоловіка. У темряві хлопець не міг навіть роздивитися, чи старий він, а чи молодий.

— Я оце йшов на засідання, — провадив далі голос, — як у голову мені залетіла цікава математична задача. Отож я сів отут і міркую, як її розв'язати. Тут так тихо! Мені перехотілося йти на засідання. Жаль мені своїх колег, та доведеться їм вибрати нового голову. Я йду у відставку з математичних причин.

Посміюючись, він підвівся, обтрусив з піжами куряву, поплескав Марка по щоці й подався вниз сходами.

— Пробачте, — промимрив, зважившись, Марко, — якщо ви голова уряду, то знайомі з моєю справою. — Я з Рима, міста на Землі,— даруйте, на планеті Серені. Я б хотів знати, чи…

— Авжеж, пригадую, твоя справа була на порядку денному. Та не журися: вона буде вирішена. Зачекай трохи. Мені треба свою справу впорати. Математика — наука поважна.

І зник унизу.

Прем'єр Маркус

Маркові не лишалося нічого, як бігти далі за Маркусом, що його він, на велику досаду, пустив з очей. Нагорі йшов ряд яскраво освічених покоїв з великими картинами на стінах. Може, це був музей, а може, занедбаний палац. Куди вели десятки цих зачинених дверей? Хлопець обережно розчинив одні, потім другі. Прочинивши треті, він ураз відступив: посеред кімнати стояв стіл на ніжках з кінськими підковами, за столом сиділо чоловік десять і серед них Маркус. Він саме говорив. Марко залишив двері прочиненими і почав дослухатися.

— Відкладати засідання ми не можемо, — казав Маркус. — Якщо голова уряду не прийде, призначимо когось іншого.

— За місяць це буде п'ятий, — весело докинув чийсь басовитий голос. — Куди вже далі? Охочих на урядові посади стає менше й менше. Приміром, візьміть міністерство фінансів: уже два місяці шукаємо керівника — ніхто не хоче бути міністром. Кого тільки не просили, всі кажуть, що ніколи, — роботи, мовляв, багацько. А самі, глянеш, — гуляють у шахи з роботами або машини якісь винаходять, або ще, чого доброго, йдуть у "Бий, ламай" стіни розвалювати.

— Правду кажуть люди, що ми — неіснуючий уряд, — озвався хтось інший. — Кому потрібний уряд, коли все робиться без вказівок.

— Є справи, які треба вирішити.

— Люди навчилися вирішувати все самі і роблять це чудово.

— Я згоден з вами, — мовив Маркус, — але ж не можемо ми розглядати справу серенійців на площі.

— А чому-бо ні? Зрештою, чому б не взятися за це тобі, а ми своє діло робитимемо? — сказав веселий голос. — Та й, зрештою, раз уже про це йдеться, чому тобі не стати головою уряду? Ти молодий, маєш багату уяву, буде з тебе чудовий прем'єр.

За столом залунали бурхливі оплески.

— Ухвалено одностайно, — закричало кілька голосів.

— Але ж я…

— Ніяких "я", тебе обрано, ти порядкуй.

— Гаразд, — твердо сказав Маркус. — Але за однієї умови: справу Марка розглянемо зараз. Я згаяв усю минулу ніч і половину дня на те, щоб скликати засідання уряду. І коли вже всі поприходили, то нумо до діла братися. Тим паче, що не можна гаяти часу. До світанку справу треба якось залагодити.

— Нащо так квапитися?

П'ятий "Г"

— Тому що Марко залишив Серену ввечері 23 жовтня за серенійським календарем. Через кілька годин там настане ранок 24 жовтня, і всі помітять, що хлопець зник, якщо ми не відпустимо його зараз. — Марко аж затремтів. У залі настала тиша. Потім хтось попросив Маркуса зробити доповідь.

— Як вам відомо, — почав Маркус, — останнім часом серенійці сягнули в астронавтиці далеко вперед. Є всі підстави вважати, що за кілька десятиріч, мандруючи космічними просторами, вони втраплять до нашої планети. З якими намірами вони прилетять? Чи з дружніми, — щоб заприязнитися з нами, поважаючи наші звичаї, чи з ворожими, — щоб поневолити нас і загарбати все наше добро? Як самі добре знаєте, це питання обговорювалося в уряді,— я в ту пору ще з пелюшок не виріс, — та чи то з лінощів, чи, може, з нерозважливості уряд не вжив аніякісіньких заходів. Нам би тоді відрядити на Землю посланців, але ми

того не зробили. Нам би зайти в стосунки з земними урядами, але наш неіснуючий уряд злякався, що їх так багато. На щастя, не збайдужіли ми.

— Хто "ми"? — запитав чийсь Оспалий Голос.

— Ви про те не знаєте, бо стали міністром тільки вчора ввечері. Ми — це учні п'ятого "Г" класу дві тисячі триста сорок п'ятої школи. Нікому ані слова не кажучи, ми самі склали план. Тоді неіснуючий уряд раптом заворушився, і закортіло йому взяти ту справу в свої руки. Ну, що ж, будь ласка, беріть, керуйте.

— Та про яке йдеться керівництво? Про яку справу? Поясніть мені, ради бога, — залящав Оспалий Голос.

— Чудова ідея, — сказав Веселий Голос. — Молодчаги школярі! Вони зміркували так: серенійці прибудуть сюди десь років через двадцять. Отже, тогочасні дослідники, космонавти, фізики, генерали, голови урядів ще навчаються в початковій школі, так само, як і ми. З ким же нам доходити згоди? Не з урядами, що на той час зміняться, а з п'ятим "Г" в Токіо, з п'ятим "Г" в римському передмісті Тестаччо, з п'ятим "Г" в Гавірате тощо, — ці шибеники чудово знаються на серенійській географії. А що ми колись із простоти душевної заклали в наших школах лабораторії астронавтики, обслужувані першокласними електронними роботами, то наші дітлахи почали виробляти космічні коники, дуже схожі на коників з пап'є-маше, які користуються на Землі великим попитом, бо тамтешні діти люблять ними гратися.

"Не так уже й люблять", — пробурмотів Марко, вдаючи, що йому байдуже до тієї історії. Насправді ж він слухав, затамувавши подих, як слухають змалечку чарівну казку.

Троянські коники

— Ці коники, — провадив далі Веселий Голос, — таємно перепроваджено в крамниці Серени. Хлопців, яким випадає такий подарунок, вмить закидає на нашу планету, і вони, так принаймні ми гадаємо, стають нашими друзями. Коли їхнє космічне виховання завершується, ми їх пересилаємо на Землю. Наші дітлахи з п'ятого "Г" вважають, що таким чином заклали підвалини миру в усьому космосі. Вони присягаються, що через двадцять років наші нинішні гості прибудуть сюди ознайомлені з нашими звичаями: вмітимуть їздити на рухомих тротуарах, їсти наші квадріштекси і купувати задурно в наших крамницях. І що найважливіше — вони прибудуть як друзі. Принаймні ми цього сподіваємося.

— А цей план міжпланетного виховання, — спитав Оспалий Голос, — він справді здійснюється?

— Звичайно, — відповів Веселий Голос. — Серенійці попадають до нас час від часу. Наші діти ними опікуються, водять їх повсюди, одне слово, виховують...

— А потім пускають?

— Авжеж.

— Стривайте, — втрутився Маркус, що здавався найповажнішим і найобізнанішим серед того гурту. — Відпускаємо гостя лише тоді, якщо він щиро з нами заприязниться. В іншому випадку ми його затримуємо. Щоправда, таких випадків досі не було. А чи знаєте ви, скільки серенійців прибуває до нас щомісяця? Принаймні сто тисяч.

— Ви аж надто пожвавили торгівлю кониками на Серені,— зауважив Веселий Голос. — Адже, самі знаєте, там за них доводиться платити.

— А тепер, — провадив далі Маркус, — треба з'ясувати, чи можемо ми відпустити Марка, а чи затримаємо його як заложника. Сам я не берусь те вирішувати.

— Але ж ти знаєш його краще за нас, — сказав хтось. — Іспит з архіпсами він склав на "відмінно".

— Який іспит? — спитав Оспалий Голос. — Я вже вдруге чую про цих архіпсів.

— Щастя ваше, що ви про них тільки чули, — зауважив Веселий Голос. — Ми влаштували нашому юному гостеві невеличкий іспит, щоб дізнатися, чи здатний він забути дієслово "вбивати".

— Даруйте, я не розумію.

— Певна річ, "вбивати" — одне з тих давніх слів, які ми зберігаємо в урядовій концелярії, бо в словниках їм нема місця. Це такі слова, як "убивати", "ненавидіти", "війна" та інші, усіх я й не пригадаю. Задля нашого гостя ми влаштували напад архіпсів, і він добре впорався з ними.

— Це вже двохсотий серенієць, що винайшов архі-маслаки… — зауважив один міністр.

Марко за дверима зашарівся. Він хотів був розгніватися, та не зміг. На свій подив, він збагнув, що зашарівся не з досади, а від задоволення, бо успішно склав іспит, який йому влаштували без його відома.

Тікай, Марку!

— Він хлопець добрий, — провадив Маркус, — хоч і приховує свої почуття. Він ладен жартувати навіть на похороні. Та ця риса властива всім римлянам, принаймні так нас учили в школі. Вони звикли ховати

свою справжню вдачу під непривабливою машкарою, і, щоб їх справедливо оцінити, треба заглянути глибше.

Марко знову спаленів. Йому здалося, що ніколи ще він так не любив свій рідний Рим, своє рідне Тестаччо, його буркотливий і добрячий люд, як цієї миті. Аби можна було, то він кинувся б Маркусові на шию. Та голову йому затуманили інші, тривожні думки, що плинули, як хмари в піднебессі.

— Проте я не знаю, — сказав Маркус, — чи збагнув він усе значення тої подорожі. Можливо, якби він був на кілька років старший…

"Чи ти ба, який старий дідуган знайшовся, — пробурмотів Марко. — Подумаєш, став головою неіснуючого уряду і вже задер носа".

— Отже, якщо я правильно зрозумів, — втрутився чийсь голос, — ти пропонуєш його затримати на кілька років. Яких років, наших чи земних?

Марко підплигнув, немов його скорпіон ужалив.

— Е, любі друзі,— сказав він сам до себе, — не вам це вирішувати…

І, не дослухавши суперечки, проскочив через ряд покоїв і гайнув униз сходами.

У під'їзді він знову наткнувся на колишнього голову уряду, що стояв на порозі й чухав потилицю.

— О, це ти, малий серенійцю! Ти, здається, поспішаєш. Тьху! Я ще й досі в урядовій палаті! За цими математичними задачами забув, де я і що я. Та зараз я таки піду додому…

Марко обминув його й побіг далі, захекавшися з хвилювання. Він мало не заблудився в завулках старого кварталу, та зрештою вибрався на проспект, а там уже знав, куди податися.

Біля рухомих тротуарів довгими рядами стояли коники-таксі. Марко сів верхи на одного і нечутно помчав, тримаючись середини вулиці, щоб ніщо не стояло на заваді.

Ліворуч і праворуч назустріч йому бігли дві миготливі стіни ялинок, святкових вітрин. Але жалкувати й розмірковувати вже було пізно. Ось і низька, осяйна будівля аеропорту. Тільки тоді, коли Марко поставив свого коника-гойдалку біля тротуару й ступив на землю, перед ним виринуло питання: "Що ж далі діяти? Як знайти космічний корабель, що відлітає до Сонячної системи?"

Раптом йому сяйнула думка. І Марко спитав робота, що чистив копита космічному кораблеві:

— Пробачте, чи не скажете мені, де партія коників, що їх одправляють на Серену?

Робот глянув на нього здивовано.

— Ти часом не з п'ятого "Г"?

— Атож, я маю важливе доручення.

— Мені дуже шкода, — сказав робот, — але партію вже вирядженo. Наступний політ через тиждень...

— Еге ж, — поспіхом мовив Марко, — я це знаю. Але я гадав, що... Я переплутав день... Який сьогодні день?

— Сьогодні Різдво, як завжди, — відповів збентежений робот. — Ти, може, заслаб?

— Атож, здається, я таки, заслаб, — відповів Марко. — Коли маєш важливу справу то нічого вилежуватися. А я, мабуть, проспав цілісіньку добу, і в голові мені все переплуталося.

Марко подався геть якомога швидше, а робот знову взявся до роботи, похитуючи головою, — очевидно, ця розмова зовсім збила його з пантелику.

Марко сповільнив ходу. Від самої думки, що доведеться чекати ще тиждень, а може, й тоді не пощастить сховатися на космічному кораблі, що відлітатиме на Землю, йому аж ноги підломилися.

Тієї миті озвався гучномовець аеропорту:

— Марку, Марку, Марку, серенійцю! Увага! Увага! "Мене шукають! Куди сховатися? Що діяти?"

Коло нього простяглася доріжка космічного аеропорту, довжелезна й яскраво освічена. Здоровезні міжпланетні коні нечутно приземлялися і здіймалися. Серед тієї мертвої гнітючої тиші знову пролунав голос:

— Марку! Марку! Марка-серенійця просимо зайти в сорок п'ятий ангар.

Сорок п'ятий ангар

Оголошення повторили ще кілька разів, відтак гучномовець замовк. Пригнічений, готовий скоритися долі, Марко попрямував до цілої низки ангарів, що облягали аеропорт з одного боку. Ось двадцять восьмий, тридцять п'ятий… Нарешті сорок п'ятий ангар. Дивно, — двері зачинені.

Двері сорок четвертого та сорок шостого були відчинені, всередені метушилися роботи й космонавти.

"Певне, я не дочув і переплутав номер", — прошепотів сам до себе Марко, торкаючи ручку дверей. Він був певний, що їх замкнено, але вони легенько розчинилися. Відважившись, Марко зайшов у ангар і причинив за собою двері.

— Я тут принаймні сховаюся, — мовив він. — А потім побачимо.

Марко дістався навпомацки в куток. Та зненацька його пальці намацали гладеньку поверхню… Запахло фарбою, простою земною фарбою. Хлопець облапав усе тіло, намацав продовгувату голову, попущену вуздечку… Він ладен був присягнути, що це його коник, той самісінький, що йому дідусь — ой не треба було, дідусю! — подарував на день народження.

— Невже це він? — прошепотів Марко.

Повернення до Тестаччо

Цієї миті засяяло світло, оркестр заграв гімн, залунали оплески, і з гурту всміхнених людей наперед виступив Маркус. Так-так, саме Маркус. А інші — то були дивакуваті міністри неіснуючого уряду.

Маркус приязно всміхнувся й простяг руку.

— Щасливої дороги, — мовив він. — Дома будеш удосвіта і ніхто нічого не знатиме. Як бачиш, рішення ухвалили на твою користь.

З великого хвилювання Маркові зайшлося серце. Він відчував, що ось-ось заплаче на радощах. Так воно й сталося: Марко плакав, обнімав Маркуса і цілував його в обидві щоки, а Маркус тиснув Маркові руку.

— Ти вдоволений? Тобі сподобався наш маленький сюрприз? Чи гарний у нас оркестр? — запитав Маркус і, звернувшись до членів неіснуючого уряду, додав — Як бачите, іспит він склав успішно.

— З чого це видно? — запитав поважний чоловік у халаті.

— Бачите, він плаче. Він сам не знає, чому плаче, гадає, що з радощів, бо вертається додому. А насправді він плаче, розлучаючись з нами, бо збагнув, що любить нас і шанує, що багато дечого навчився у нас. Ми ж здобули ще одного друга. Ну як, варта була справа заходу? Рішення відпустити його додому — доречне і справедливе.

Кажучи це, Маркус витяг коника з ангара на доріжку і, тримаючи його за вуздечку, востаннє потиснув руку малому серенійцеві. Марко ладнався був сісти верхи, та зупинився. Він побіг на край доріжки, зламав ялинкову гілочку з чудернацькими плодами і притиснув її до грудей.

— Можна мені взяти її з собою? Я б хотів її посадити на моєму балконі в Тестаччо. Чи, може, краще посадити її на площі? Коли ялинка виросте, то я зріжу кілька галузок і висаджу на наших площах.

— Ми не знаємо, — усміхнувся один міністр, — чи наші рослини приймуться на Землі.

Маркус теж був схвильований. Мабуть, уперше побачив він, що серенієць може любити свою стару Серену так само, як він свою планету.

— Земля дістане іншу назву, — весело вигукнув Марко, сідаючи верхи на коника. — Ось побачите, вона зватиметься "Планетою Новорічних Ялинок".

Конвалієва пилюка

Марко прокинувся, почувши ласкавий та ніжний мамин голос:

— Вставай, сонько, день народження вже минувся.

Настав ранок, треба до школи йти.

— Який сьогодні день? — спитав Марко, сідаючи на ліжку.

— А як ти гадаєш? Учора було 23 жовтня, сьогодні 24 жовтня. Вчора був твій день народження, хіба ти вже забув? — відповіла мама і показала на коника, дідусевий подарунок, що, здавалося, сумно виглядав у вікно. Марко стрибнув з ліжка і заходився оглядати коника. Під правим вухом у коника чорніла дірка, наче від кулі: то його прошив метеорит, коли вони пролітали повз Сатурн.

Марко мерщій кинувся до ліжка, схопив одну пантофлю і понюхав.

— Що ти робиш? Чи ти з глузду з'їхав? — засміялася мама.

Маркові аж на душі полегшало: пилюка на пантофлі пахла конвалією. Це він там, на планеті, запилився. Отже він побував там справді, отже, чудесна мандрівка не сон] Хутчій би гілку знайти! Де поділася гілка, що її він одламав з ялинки біля аеропорту? Та хоч як Марко шукав, але так і не знайшов. Мабуть, її здуло космічним вітром! коли коник мчав із швидкістю багатьох мільйонів кілометрів на секунду, щоб опинитись на Землі до світанку.

А шкода! Тепер буде нелегко перетворити Землю на Планету Новорічних Ялинок, зробити її гідною наших друзів, що очікують цього там, на далеких сузір'ях. Нелегко, але можливо.

— До праці! — вигукнув Марко, скидаючи з себе піжаму, з кишень якої посипалося м'ятне конфетті.